

Δράση του Ιωάννη Εφέσου, 527-565

Περίληψη :

Το ιεραποστολικό έργο του Ιωάννη Εφέσου εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της θρησκευτικής πολιτικής του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α' (527-565) που στόχο είχε την ενότητα της αυτοκρατορίας μέσω της πίστεως. Ζηλωτής χριστιανός και αρχηγός των μονοφυσιτών στην Κωνσταντινούπολη, ο Ιωάννης, με εντολή του αυτοκράτορα, πραγματοποίησε μία ιεραποστολή εκχριστιανισμού στην περιοχή της Εφέσου και των ορεινών ασιατικών επαρχιών Φρυγίας, Λυδίας και Καρίας (542-6). Ακολούθως συνέβαλε σημαντικά στον αγώνα κατά των επιφανών ειδωλολατρών στην πρωτεύουσα (546).

Χρονολόγηση

542-6 μ.Χ.

Γεωγραφικός Εντοπισμός

περιοχή της Εφέσου, επαρχίες Φρυγίας, Λυδίας και Καρίας

1. Ιστορικό πλαίσιο

Η ιεραποστολή που ανέλαβε το 542 ο [Ιωάννης Εφέσου](#) αποσκοπούσε στον εκχριστιανισμό των πληθυσμών της περιοχής της [Εφέσου](#) και εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της ιουστινιάνειας θρησκευτικής πολιτικής, η οποία, έχοντας ως κυριότερο στόχο την ενότητα της αυτοκρατορίας μέσω της πίστεως, στράφηκε γύρω από δύο βασικούς άξονες: την εξάλειψη της ειδωλολατρίας και την πάταξη κάθε είδους αιρέσεως. Ο αγώνας για την οριστική εδραίωση του χριστιανισμού που χαρακτήριζε μέχρι την εποχή του [Ιουστινιανού Α'](#) (527-65) το έργο πλείστων επιφανών απολογητών, κληρικών και γενικώς το σώμα της Εκκλησίας πέρασε πλέον στα χέρια του κράτους. Της υπόθεσης επιλήφθη ο αυτοκράτορας αυτοπροσώπως. Ο Ιουστινιανός επιχείρησε να προωθήσει ένα πολύπλευρο και σύνθετο πρόγραμμα θρησκευτικών μεταρρυθμίσεων. Σταθερά διαφαίνεται η προσπάθειά του να αναλάβει τον ηγετικό ρόλο ως κριτής και νομοθέτης σε όλο το φάσμα των σχετικών με την Εκκλησία ζητημάτων. Το θρησκευτικό κλίμα στην αυτοκρατορία την εποχή εκείνη ήταν ιδιαίτερα επιβαρημένο και οι εντάσεις καθορίζονταν κατά κύριο λόγο από τις διαμάχες μεταξύ των οπαδών του δόγματος της [Α' Οικουμενικής Συνόδου](#) και των αντιφρονούντων [μονοφυσιτών](#), που είχαν κερδίσει έδαφος κυρίως στις ανατολικές επαρχίες. Σημαντική ήταν ακόμα και η παρουσία των [εθνικών](#) (ειδωλολατρών) στα λαϊκά στρώματα, αλλά κυρίως ανάμεσα στους λογίους και τους διακεκριμένους κρατικούς αξιωματούχους.

Η ανάρρηση στο θρόνο του αποφασιστικού και φιλόδοξου Ιουστινιανού Α' σήμαινε μια νέα εποχή κοινωνικών και θρησκευτικών ρυθμίσεων. Τον πρώτο χρόνο κιόλας της βασιλείας του (το 527), κατόπιν σκληρών διωγμών κατά των [μανιχαίων](#), ο νέος αυτοκράτορας εξέδωσε διάταγμα στο οποίο θέσπισε σειρά αυστηρών μέτρων εις βάρος κάθε είδους αιρέσεως, συμπεριλαμβανομένης της ειδωλολατρίας, διατύπωσε δε και τον ορισμό του «αιρετικού»: «αἱ ρετικόν γαρ πάντα καλοῦ μεν, ὃ στίς μὴ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἁγίας ἡμῶν ὑπάρχει πίστεως». ¹ Με την ίδια αποφασιστικότητα και με αμείωτο ζήλο ο αυτοκράτορας, σε όλη τη διάρκεια της βασιλείας του, άσκησε πολιτική οικονομικών και διοικητικών πιέσεων προς όλους τους αλλόθρησκους ([μοντανιστές](#), μανιχαίους, εθνικούς, ιουδαίους, σαμαρίτες, [αρειανούς](#) και μονοφυσίτες). Ιδιαίτερα σκληρή υπήρξε η στάση του απέναντι στους εθνικούς. Ο χρονογράφος [Ιωάννης Μαλάλας](#), περιγράφοντας γεγονότα του 529, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ χρόνῳ διωγμὸς γέγονε Ἑλλήνων [ειδωλολατρών] μέγας». Οι νομοθετικές ρυθμίσεις, που κατά βάση διατυπώθηκαν στις [Νεαρές](#), οδήγησαν σε σύντομο χρονικό διάστημα όλους τους ετεροδόξους και μη χριστιανούς στο περιθώριο της δημόσιας ζωής. Αξιοσημείωτο προβάλλει το γεγονός ότι την ίδια εποχή (529) χρονολογείται και η αναστολή της λειτουργίας της Ακαδημίας, της φιλοσοφικής σχολής των Αθηνών, οι δε διδάσκαλοι—ο σχολάρχης Δαμάσκιος και οι ονομαστοί μαθητές του [Σιμπλίκιος](#), [Πρισκιανός](#) κ.ά.—αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην αυλή του Πέρση ηγεμόνα.

Ασυνεπής υπήρξε μόνο η πολιτική του Ιουστινιανού που αφορούσε τους μονοφυσίτες. Παρότι κατά πεποίθηση αντίθετος ο

Δράση του Ιωάννη Εφέσου, 527-565

«**χαλκηδόνιος**» και ορθόδοξος αυτοκράτορας, λόγω κυρίως πολιτικών σκοπιμοτήτων, πολλές φορές επέλεξε τη συνεργασία με επιφανείς εκπροσώπους τους. Θέλοντας μάλιστα να διατηρήσει τις κοινωνικές ισορροπίες, ιδίως μετά τη [Στάση του Νίκα](#) (532), ο Ιουστινιανός προέβη σε υποχωρήσεις προς τους κατέχοντες σημαντικές διοικητικές θέσεις μονοφυσίτες. Χαρακτηριστική παραμένει η περίπτωση του ζηλωτή και αρχηγού των μονοφυσιτών Ιωάννη, στον οποίο ο αυτοκράτορας ανέθεσε ιεραποστολή στην περιοχή της Εφέσου και ακολούθως τον χρησιμοποίησε ως βασικό συνεργάτη στον αγώνα κατά των εθνικών στην πρωτεύουσα. Σύμφωνα δε με τις μαρτυρίες του ίδιου του Ιωάννη, μετέπειτα επισκόπου Εφέσου, ο ίδιος επί τριάντα χρόνια υπήρξε σημαντικός παράγοντας στην αυτοκρατορική θρησκευτική πολιτική, «διέμενε στη βασιλεύουσα και ήλεγχε όλες τις οικονομικές υποθέσεις που αφορούσαν το πανταχού στην αυτοκρατορία ποίμνιο των πιστών».²

2. Η Ιεραποστολή του Ιωάννη Εφέσου

Το 542 ο επιφανής μονοφυσίτης Ιωάννης ανέλαβε ιεραποστολή με την άδεια να μεταχειριστεί κάθε μέσο προκειμένου να μεταστρέψει στο χριστιανισμό τους εθνικούς κατοίκους των ορεινών ασιατικών επαρχιών [Φρυγίας](#), [Λυδίας](#) και [Καρίας](#). Βασικός συνεργάτης του Ιωάννη υπήρξε ο έμπιστος οπαδός και ακόλουθός του Δευτέριος. Η αποστολή ξεκίνησε στην ορεινή περιοχή γύρω από τις [Τράλλεις](#), κράτησε περίπου τέσσερα χρόνια και απέβη απολύτως επιτυχής.³ Περίπου 70.000 ειδωλολάτρες ασπάστηκαν το χριστιανισμό, ανεγέρθηκαν 96 εκκλησίες και ιδρύθηκαν 12 μονές, με βασική αυτή στη D'RYR' (Δαρείρα;)⁴ που χτίστηκε στα ερείπια ενός αρχαίου ναού. Επιπλέον κατεδαφίστηκαν οι αρχαίοι ναοί, λεηλατήθηκαν τα τεμένη και καταστράφηκαν τα είδωλα. Από τις συνολικά 96 εκκλησίες που χτίστηκαν, για την ανέγερση των 56 ανέλαβε τα έξοδα το κρατικό ταμείο, ενώ για τις υπόλοιπες 41 δαπανήθηκαν χρήματα που συγκέντρωσαν οι κάτοικοι της περιοχής. Στους άρτι βαπτισθέντες ο αυτοκράτορας δώρισε το βαπτιστικό ένδυμα και κατέβαλε στον καθένα από ένα μικρό χρηματικό ποσό (από ένα *tremissis*, το ένα τρίτο του χρυσού *solidus*). Πολλοί από τους εθνικούς, κυρίως σοφιστές, γραμματικοί και συγκλητικοί, οδηγήθηκαν στο βάπτισμα με τη βία. Δεν έλειψαν επίσης οι μαστιγώσεις και οι φυλακίσεις.⁵ Στη διάρκεια του ιεραποστολικού του έργου ο Ιωάννης κατά πάσα πιθανότητα μετέβη στην πόλη Πέπουζα της Φρυγίας, την οποία οι μοντανιστές θεωρούσαν Νέα Ιερουσαλήμ. Πυρπόλησε τους ιερούς τόπους των οπαδών του Μοντανού και κατέστρεψε τα κειμήλιά τους. Τέλος, μετά την επιτυχή έκβαση της ιεραποστολής, ο Ιωάννης αναχώρησε για την [Κωνσταντινούπολη](#), αφήνοντας αρμόδιο για την περιοχή τον συνεργάτη του Δευτέριο.

3. Η δράση στην Κωνσταντινούπολη

Περί το 546 ο αρχηγός των μονοφυσιτών προσέφερε για δεύτερη φορά τις υπηρεσίες του στον αυτοκράτορα, αυτή τη φορά στην πρωτεύουσα. Στο στόχαστρο της επιχείρησης βρέθηκαν οι επιφανείς εθνικοί – διδάσκαλοι, γραμματικοί, σοφιστές, σχολαστικοί και γιατροί. Επακολούθησαν συλλήψεις, δικαστήρια, βασανιστήρια, φυλακίσεις και ενίοτε εκτελέσεις. Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα τα περιέγραψε ο ίδιος ο Ιωάννης Εφέσου στο δεύτερο μέρος της *Εκκλησιαστικής Ιστορίας*.⁶ Χαρακτηριστική είναι η αναφορά στον **πατρίκιο** Φωκά, ο οποίος, κατόπιν εντολής του αυτοκράτορα, αναγκάστηκε να αυτοκτονήσει παίρνοντας δηλητήριο.

4. Συνέπειες

Πέραν των άμεσων γεγονότων που σχετίζονται με την ιεραποστολή καθαυτή, το έργο του Ιωάννη Εφέσου φωτίζει δύο γενικές παραμέτρους της εσωτερικής κατάστασης της αυτοκρατορίας κατά την περίοδο του Ιουστινιανού Α' (527-565). Σε πρώτο επίπεδο γίνεται αντιληπτή η εντέλει ανεπιτυχής αντιαιρετική πολιτική του αυτοκράτορα. Οι υποχωρήσεις και η μερικώς ευνοϊκή του στάση απέναντι σε εκπροσώπους των μονοφυσιτών οδήγησε σε όξυνση των σχέσεων στους κόλπους της Εκκλησίας. Λύση στη διαμάχη μεταξύ χαλκηδονίων (ορθοδόξων) και **αντιχαλκηδονίων** (μονοφυσιτών) έμελλε να δώσει διά της βίας ο διάδοχος στο θρόνο Ιουστίνος Β' (565-578). Η δεύτερη παράμετρος έχει άμεση σχέση με τον αλόγιστο και βίαιο αγώνα κατά των ειδωλολατρών που σε σύντομο χρόνο οδήγησε τα αρχαία γράμματα σε λήθη. Ο χρονογράφος Μαλάλας μας δίνει μια εντυπωσιακή περιγραφή γεγονότων που έλαβαν χώρα το 562. Κατά τα λεγόμενά του, τον Ιούνιο μήνα συλληφθέντες εθνικοί διαπομπεύτηκαν στην Κωνσταντινούπολη, ενώ τα βιβλία τους μαζί με τα αγάλματα των θεών παραδόθηκαν δημοσίως στην πυρά στο μέρος Κυνήγιο. «Δεν υπάρχει αμφιβολία», ερμηνεύει ο Paul Lemerle, «ότι επί

Δράση του Ιωάννη Εφέσου, 527-565

Ιουστινιανού αρχίζει η παρακμή της ανώτερης κοσμικής εκπαίδευσης και γενικότερα της παιδείας.⁷

1. *Cod. Just.* I 5, 12, 4.
2. Λεπτομερείς περιγραφές της ιεραποστολικής του δράσης αναφέρει ο Ιωάννης Εφέσου στο τρίτο μέρος του έργου του με τίτλο *Εκκλησιαστική Ιστορία*.
3. Πρβ. *Εκκλησιαστική Ιστορία*, iii 36-7.
4. Η εξακρίβωση του τοπωνυμίου είναι δύσκολη, καθώς η γλώσσα του πρωτοτύπου είναι τα συριακά.
5. Stein, E., *Histoire du Bas-Empire II. De la disparition de l'empire d'Occident à la mort de Justinien (476-565)*, τόμ. 2 (Paris - Bruxelles - Amsterdam 1949), σελ. 371-372.
6. Πρβλ. Nau, Fr., "Analyse de la Seconde partie inédite de l'histoire ecclésiastique de Jean d'Asie", στο *Revue de l'Orient Chrétien*, II (Paris 1897), σελ. 481-482. Επίσης Michael the Syrian, *Chronicle*, εκδ. και μτφ. J.B. Chabot (Paris 1899-1901), κεφ.9.24.
7. Πρβ. Lemerle, P., *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός*, μτφ. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου (Αθήνα 1985), σελ. 68.

Βιβλιογραφία :

	Καρπόζηλος Α. , <i>Βυζαντινοί ιστορικοί και χρονογράφοι</i> , Κανάκη, Αθήνα 1997
	Honigmann E. , <i>Évêques et évêchés monophysites d'Asie antérieure au VIe siècle</i> , Louvain 1951
	Stein E. , <i>Histoire du Bas-Empire II. De la disparition de l'empire d'occident à la mort de Justinien (476-565)</i> , Paris – Bruxelles – Amsterdam 1950
	Bury J.B. , <i>History of the Later Roman Empire from Anastasius to Irene (395 A.D.-800 A.D.)</i> 1-2, 2nd ed., London 1923 (repr. 1958)
	Vasiliev A.A. , <i>Justin the first: An Introduction to the Epoch of Justinian the Great</i> , Harvard 1950
	Cureton W. , <i>The third Part of the Ecclesiastical History of John, Bishop of Ephesus</i> , Oxford 1853
	Brakmann H. , Ashbrooke Harvey , "Johannes v. Ephesus", <i>Reallexikon für Antike und Christentum</i> 18, 1998, 553-564
	Griffith S.H. , "John of Ephesus", Kazhdan A. (ed.), <i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i> 2, Oxford - New York 1991, 1064
	Nau Fr. , "Analyse de la seconde partie inédite de l'histoire ecclésiastique de Jean d'Asie", <i>Revue de l'Orient Chrétien</i> , 2, 1897, 455-493
	Whitby L.M. , "John of Ephesus and the pagans: Pagan survivals in the sixth century", M. Salamon (ed.), <i>Paganism in the Later Roman Empire and in Byzantium.</i> , Krakow 1991, Byzantina et Slavica Cracoviensia, 111-131

Δράση του Ιωάννη Εφέσου, 527-565

Δικτυογραφία :

	Johannes v. Ephesus (507-586)
	http://www.bautz.de/bbkl/j/Johannes_v_eph.shtml
	John of Ephesus
	http://www.tertullian.org/fathers/ephesus_1_book1.htm
	John of Ephesus
	http://www.newadvent.org/cathen/08470c.htm

Γλωσσάριο :

	αντιχαλκηδόνιος, ο
	Αντίπαλος του δόγματος της Δ' Οικουμενικής Συνόδου στη Χαλκηδόνα (το 451) και οπαδός εν γένει του μονοφυσιτισμού.
	εθνικός, ο
	Ο όρος χρησιμοποιήθηκε στους πρώτους αιώνες μετά την επισημοποίηση του χριστιανισμού στο πλαίσιο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, για να διαχωρίσει τους «χριστιανούς» από τους υπηκόους με αρχαιοελληνικό θρησκευτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο.
	μανιχαϊσμός, ο
	Θρησκευτικό δόγμα που εμφανίσθηκε στην Ανατολή κατά τον 3ο αι. μ.Χ. και συνδυάζει στοιχεία του χριστιανισμού, του βουδισμού και του ζωροαστρισμού. Η ονομασία του προέρχεται από τον Μάνη, μυθικό ιδρυτή της θρησκείας. Ο μανιχαϊσμός πρεσβεύει ότι στον κόσμο υπάρχουν δύο θεμελιώδεις, ισοδύναμες και ανταγωνιστικές αρχές, το καλό και το κακό.
	Νεαρά, η (novella, θηλ.)
	Όρος που σημαίνει κατά λέξη νέο διάταγμα και χρησιμοποιείται από τον 4ο αιώνα και εξής για να δηλώσει τις διατάξεις των αυτοκρατόρων εκτός των οργανωμένων κωδίκων. Ήταν γραμμένες κυρίως στα ελληνικά και χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς στη Μέση Βυζαντινή περίοδο. Από τα χρόνια των Κομνηνών όμως και μετά, αντικαταστάθηκαν από άλλους, ειδικότερους όρους και σπάνια συναντώνται στην Ύστερη Βυζαντινή περίοδο.
	Οικουμενική Σύνοδος Δ' (Χαλκηδόνα, 451)
	Η Δ' Οικουμενική Σύνοδος συνεδρίασε στη Χαλκηδόνα το έτος 451 με αντικείμενο εργασιών την αναίρεση της ερμηνείας της Ληστρικής συνόδου Εφέσου (449) ως προς τις δύο φύσεις του Χριστού.
	πατρίκιος, ο / πατρικία, η
	Από το λατινικό patricius. Εισήχθη από τον Κωνσταντίνο Α' ως ισόβιος τιμητικός τίτλος ανδρών και γυναικών χωρίς διοικητικές αρμοδιότητες. Ειδικά για τις γυναίκες στο περιβάλλον της αυτοκράτειρας ο τίτλος της πατρικίας ζωστής ήταν ο υψηλότερος που μπορούσε να τους απονεμηθεί. Από τον 8ο έως το 10ο αιώνα ο τίτλος του πατρικίου αποδιδόταν σε υψηλούς αξιωματούχους της διοικητικής και στρατιωτικής ιεραρχίας, αλλά και σε ξένους συμμάχους και ηγεμόνες. Έπαψε να χρησιμοποιείται μετά το τέλος του 12ου αιώνα.
	σόλιδος, ο
	Χρυσό νόμισμα.
	χαλκηδόνιος, ο
	Οπαδός και υποστηρικτής του ορθόδοξου δόγματος που διατυπώθηκε στη Δ' Οικουμενική Σύνοδο στη Χαλκηδόνα, το 451 («ένα και τον αυτόν Χριστόν, Υιόν, Κύριο, Μονογενή, εν δύο φύσεσι»), η οποία καταδίκασε τις αιρετικές διδασκαλίες του Ευτυχούς (ευτυχιανισμός) και του Νεστορίου (νεστοριανισμός) και εν γένει το μονοφυσιτισμό, ενώ αναγνώρισε την Παναγία ως Θεοτόκο.

Πηγές

Brooks, E.W., *Ioannis Ephesini Historiae Ecclesiasticae Pars III*, CSCO 105 (συριακό κείμενο) και 106 (λατινική μετάφραση), 1935 (ND 1952).

Schönfelder, J.M., *Die Kirchengeschichte des Johannes von Ephesos aus dem Syr. übers. Mit einer Abhandlung über die Trithheiten* (München 1862).

Michael the Syrian, *Chronicle*, εκδ. και μτφ. J.B. Chabot (Paris 1899-1901).

Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*, εκδ. L. Dindorf, *Corpus scriptorum historiae Byzantinae* (Bonn 1831).

Assemanus Josephus Simonius, *Bibliotheca Orientalis I*, 359-386 (1719).

Δράση του Ιωάννη Εφέσου, 527-565

Iustinianus, *Contra monophysitas*, εκδ. M. Amelotti, R. Albertella and L. Migliardi (post E. Schwartz), *Drei dogmatische Schriften Iustinians*, 2η εκδ. (Legum Iustiniani imperatoris vocabularium. Subsidia 2. Milan: Giuffre, 1973).

Iustinianus, *Novellae*, εκδ. R. Scholl and W. Kroll, *Corpus iuris civilis*, τόμ. 3. (Berlin: Weidmann, 1895, ανατύπωση 1968).

Παραθέματα

Οι διωγμοί κατά των εθνικών το 562

Μηνί ιουνίω, ινδικτιῶνι τῇ αὐτῇ, συσχεθέντες Ἕλληνες περιεβωμίσθησαν καὶ τὰ βιβλία αὐτῶν κατεκαύθη ἐν τῷ Κυνηγίῳ καὶ εἰκόνες τῶν μυσερῶν θεῶν αὐτῶν καὶ ἀγάλματα...

Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*, ed. L. Dindorf, (Bonn 1831), XVIII, σελ. 491.18-20.